

Úvod

Nejen díky své praxi manželského a rodinného poradce jsem přesvědčen, že zdaleka nejvýznamnějším faktorem, který v posledních letech proměňuje partnerské vztahy, je změna pohlavních rolí, tedy změna v systému očekávání či kulturních předpokladů, který se pojí s dvojicí pohlaví. Tento proces zasahuje prakticky do všech oblastí partnerského soužití.

Pro následující text jsem si zvolil jeden z těchto aspektů – problematiku dělby práce u takzvaných domácích prací. Zdravý rozum i osobní zkušenost mi říká, že proměna pohlavních rolí, která se minimálně v západní kultuře v posledních letech odehrává, nutně vede k opouštění tradičního předpokladu, že péče o rodinný krb náleží výlučně ženám. A že se nároky na muže v této oblasti nutně zvyšují. Takový proces může vést jak k posílení partnerského vztahu (spokojenější ženy), tak k jeho ohrožení (méně spokojení muži a potřeba vyjasňování vzájemných rolí).

Hlavním motivem výběru tohoto tématu ale pro mě byla až překvapivá četnost, s jakou se toto téma v párových konzultacích objevuje. A jak často se i u takto všedního tématu dostávají partneři do neřešitelných bludných kruhů. Zatímco v minulosti se mohli manželé přít, zda zubní pastu lépe vymačkávat od prostředku či od konce (tuto problematiku víceméně vyřešil objev plastových tub), dnes obdobnou funkci opanuje spor o to, jakým způsobem nejlépe vyskládat nádobí do myčky.

Lze samozřejmě spekulovat, do jaké míry se v takovém konfliktu může odrážet nějaké hlubší, zásadnější téma. Z hlediska psychoterapeutické teorie by se dalo říci, že zde proti sobě stojí interpretativní a empirické či pragmatické stanovisko. V psychoanalytické interpretaci je máloco tím, čím se jeví býti. Naproti tomu například systemický přístup klade důraz na to, aby terapeuti odkládali svou odbornost a brali vážně vše, co jim klient říká – myčka je tedy myčka a pasta je pasta.

Nekladu si zde za cíl nalézt definitivní odpovědi na výše naznačené otázky. Doufám však, že mi odborné studie na téma domácích prací pomohou nalézt hlubší vhled do této problematiky po stránce profesní a větší nadhled nad touto problematikou po stránce osobní.

Výzkum

Je až s podivem, jak hojně je téma dělby domácí práce zastoupeno v odborné literatuře. Nenapadá mě žádné elegantní vysvětlení, proč tomu tak je. Snad se jedná o odraz procesu

proměny pohlavních rolí a možná jsou domácí práce jedním z hmatatelných jevů, na kterém lze tuto problematiku ilustrovat.

Pokud jde o samotný vztah změn pohlavních rolí a domácí práce, dospěla dvojice amerických sociologů k jednoznačnému zjištění, že ideologie genderu podporuje spravedlivější rozdělení povinností spjatých s chodem domácnosti. Autoři se též pokoušeli rozplést otázku, zda jsou to spíše postoje, které ovlivňují naše chování, nebo je to spíše chování, které ovlivňuje naše postoje, nebo se jedná o vztah reciproční. Tato otázka však nebyla jednoznačně zodpovězena. Přestože výzkumníci u vzorku téměř 4000 manželských párů detekovali primárně reciproční vztah mezi ideologií genderu a rovností dělby domácí práce, silnější kauzální působení zaznamenali ve směru od postojů k chování. Jinými slovy, pokud se jedinec identifikuje s ideou rovnosti pohlaví, lze predikovat, že v jeho vztahu bude dělba domácí práce vyrovnanější; zároveň ale rovnoprávnější rozdělení povinností do jisté míry posiluje ideologii genderu (Carlson & Lynch, 2013).

Na obdobné téma se zaměřili i italští výzkumníci, když zkoumali vztah ideologie genderu, vzdělání, relativní výše příjmu a rozdělení domácích prací. Jejich studie poněkud zpochybnila zásadní vliv postojů – tedy alespoň u italských žen. Praktický dopad rovnostářské ideologie byl patrný pouze u žen, které vydělávaly více než jejich muži či přibližně stejně jako oni. Tento efekt byl dále posílen vysokoškolským vzděláním. Autoři z toho vyvozují, že je třeba hmotného i duševního kapitálu, aby byly ženy schopny své postoje transformovat do reálného jednání (Carriero & Todesco, 2018).

Na vliv ekonomických faktorů poukázala také rozsáhlá studie, která pracovala s daty ze 33 zemí světa. V tomto případě se však nejednalo o genderové rozdíly v příjmech, ale o obecnou ekonomickou nerovnost, která v dotyčných státech panovala. Autor dospěl k tomu, že největší nerovnost v dělbě domácí práce panuje v nízkopříjmových rodinách ze zemí s vysokou mírou ekonomické nerovnosti. Zajímavé je také jeho zjištění, že naprosto zásadní vliv na větší rovnost v péči o domácnost má automatizace domácích prací, tedy dostupnost domácích spotřebičů. Ty si v bohatších státech s větší mírou rovnosti mohou dovolit i nízkopříjmové skupiny. Autor proto navrhuje, aby politické strategie na podporu ženské emancipace v rozvojových zemích zahrnovaly i přístup k technologiím péče o domácnost. Zároveň se staví kriticky ke kauzálnímu odvozování genderové nerovnosti z individuálních a párových faktorů a vybízí k většímu důrazu na celkové socioekonomické determinanty (Heisig, 2011).

Zjištění o relativně vysoké míře pohlavní rovnosti u nižších sociálních vrstev v rozvinutých zemích podporuje též výzkum již citovaného sociologa Carlsona a jeho spolupracovníků. Ti se

rozhodli prověřit ideu „zaseknuté genderové revoluce“, dle které se proces zrovnoprávnění pohlavních rolí v partnerských vztazích v devadesátých letech u nízkopříjmových skupin zasekl a pokračoval pouze u nejvyšších vrstev americké společnosti. Proto se výzkumníci rozhodli zaměřit specificky na nízkopříjmové a středněpříjmové vrstvy, přičemž porovnávali data z první poloviny devadesátých let s daty z roku 2006. Jejich zjištění zmíněnou tezi vyvrátila, neboť zaznamenali posun ve směru vyšší participace mužů na domácích pracích. Vedle toho však jejich výzkum poskytl i řadu dalších poznatků, které se jeví z pohledu manželského poradce jako velice zajímavé. Tím nejobecnějším je to, že rovnoprávné sdílení péče o domácnost vede k lepší kvalitě vztahu. Autoři však diskriminovali mezi různými typy domácích prací, přičemž zjistili, že největší vliv na kvalitu vztahu (především z pohledu žen) mělo společné mytí nádobí. Nabízejí i hypotetické vysvětlení – jedná se o činnost, kterou je možné dělat v páru (jeden myje, druhý utírá), a z této charakteristiky může vyplývat posílení blízkosti a komunikace mezi partnery (Carlson et al., 2018). V tomto bodě se tedy zdá být technologický pokrok spíše na škodu – vztahově prospěšná manuální činnost byla nahrazena automatizací s konfliktním potenciálem (viz skládání nádobí do myčky zmíněné v úvodu).

Podnětná jsou i zjištění dávající do vztahu domácí práce a intimní život. Zatímco v devadesátých letech si páry s tradičním rozdělením povinností (muž – výdělek, žena – domácnost) užívali signifikantně více sexu, vzorek z roku 2006 vykazoval podstatně vyšší míru sexuální spokojenosti v případě více rovnostářského uspořádání. To dávají autoři do souvislosti s vnímáním toho, jak to mají druzí. Zatímco ve společnosti, kde převládá tradiční rozdělení rolí, budou spokojenější páry, kde domácí práce vykonává primárně žena, v pokrokovější kultuře tomu bude naopak. Že i pokrok má své limity, dokumentují výzkumníci na tom, že spokojenost se sexuálním životem byla relativně nízká u párů, kde měl chod domácnosti téměř výlučně na starosti muž. Skrze tento fakt se vymezují vůči teoriím, které tvrdí, že k erotickému napětí mezi partnery je zapotřebí odlišnost, jinými slovy, že rovnostářství ve vztahu ohrožuje mužskost muže a ženskost ženy. V současné době to podle jejich dat není rovnostářství, ale naopak nespravedlnost, která má negativní vliv na sexuální život partnerů (Carlson et al., 2018).

Tématu vztahu sexuálního života a péče o domácnost se věnoval i další výzkum, který proběhl na amerických participantech. Jeho autoři však k domácím pracím přidali ještě jednu nezávislou proměnnou, konkrétně náklady na domácnost. Na rozdíl od předchozích prací se však nezaměřovali na objektivní ukazatele, ale na vnímání partnerů – tedy na to, do jaké míry vnímají rozdělení domácích prací a nákladů na domácnost jako férové. Závislými proměnnými pak byly spokojenost ve vztahu a sexuální frekvence. V obecné rovině potvrdili předchozí zjištění, že

větší spravedlivost vede k intenzivnějšímu sexuálnímu životu a kvalitnějšímu partnerskému vztahu. Podrobnější rozbor ale nepřekvapivě ukázal, že existuje rozdíl mezi tím, zda člověk jako nespravedlivou hodnotí vlastní pozici, nebo pozici partnera. Podstatně lepším prediktorem vztahové nespokojenosti byla nespokojenost pocíťovaná na své straně (Gillespie et al., 2019).

Se sexem a spokojeností v partnerství přirozeně souvisí plození dětí. Několik studií si tak kladlo za cíl prozkoumat vztah mezi domácími pracemi a fertilitou. První z nich je zajímavá především proto, že pracovala i s daty získanými v Česku. Kromě nich zahrnovala ještě údaje z Francie, Maďarska, Bulharska a Litvy. Autoři pracovali s čtyřčlennou typologií partnerských dvojic – ti, kteří zastávali genderovou ideologii rovnosti a měli zároveň rovnoprávně rozdělené domácí práce; ti, kteří sice na úrovni postojů preferovali rovnoprávnost, ale v realitě se projevovala nerovnost; ti, kteří zastávali nerovnost pohlaví a vzdor tomu se na chodu domácnosti podíleli víceméně rovným dílem; a nakonec ti, kterým byla genderová ideologie cizí a v souladu s tím měli domácí práce rozdělené nerovným dílem. Zkoumala se při tom pravděpodobnost přivedení na svět druhého dítěte. Přestože autoři předpokládali, že hlavní negativní vliv na porodnost bude mít inkonzistence mezi postoji a realitou, vyšlo jim, že relativní zvýšená pravděpodobnost početí druhého dítěte se vyskytuje pouze u genderově uvědomělých párů se spravedlivým rozdělením povinností (Aassve et al., 2015).

Pozitivní vliv spravedlivějšího rozdělení domácích prací na porodnost zaznamenala i zcela aktuální studie pracující s daty z Taiwanu. Tento efekt se však omezoval na páry, které zahrnovaly pracující ženu a/nebo ženu s vysokoškolským vzděláním (Thomas et al., 2022). Do různých kategorií rozčlenil páry i švédský výzkum. Konkrétně se jednalo o tradiční, přechodné a moderní, přičemž tyto pojmy popisovaly rozdělení péče o domácnost. Ty byly následně vztaženy k porodnosti. Přestože se zpočátku analýzy zdálo, že zjištění výše uvedených studií budou podpořena, že tedy moderní páry budou plodnější, po zahrnutí demografických proměnných žádný signifikantní rozdíl zjištěn nebyl (Nilsson, 2010).

Další skupina výzkumů, kterou zmíním, se týká již explicitně rizikových faktorů, které mohou být s domácími pracemi spjaty. Americká studie z první poloviny devadesátých let si kladla za cíl prozkoumat vztah mezi prací, domácí prací a depresí. V případě placené práce byla zjištěna negativní korelace s depresivní symptomatologií. To však platilo jen do určitého množství času, které jedinec práci věnoval. Nad touto hranicí vytížení již byla korelace pozitivní. Naopak u domácích prací byla zjištěna pozitivní korelace pro jakékoli množství času, které s nimi člověk trávil. Tedy čím více času, tím vyšší míra výskytu depresivních symptomů. Autoři zkoumali i vliv rovnoprávného rozložení povinností (jak placených, tak neplacených). Zatímco

u objektivně vykazatelné rovnosti efekt nenalezli, subjektivně vnímaná spravedlnost inhibovala výskyt deprese. U mužů byl tento vliv patrný především ve vztahu k placené práci, u žen k pracím domácím (Glass & Fujimoto, 1994). Autorka dalšího výzkumu dokonce spekuluje o tom, že nerovnost v péči o domácnost by mohla být jedním z vysvětlujících faktorů pro vyšší míru depresivity u žen. Byla to totiž právě nerovnost, nikoli aktuální objem práce, která pozitivně korelovala s mírou psychické nepohody (Bird, 1999).

Z hlediska manželského a rodinného poradce jsou samozřejmě stěžejní výzkumy, které se projednávaný problém pokoušejí korelovat s rozvodovostí. Frisco & Williams (2003) zjistili, že vnímaná nerovnost v rozdělení domácích prací negativně koreluje se spokojeností v manželství – a to jak u mužů, tak u žen. Pozitivní korelace s pravděpodobností rozvodu se ale ukázala pouze u žen. K obdobným výsledkům dospěla švédská studie. Ženy, které uváděly, že věnují domácím pracím více času než jejich partner, byly v partnerství méně spokojené a častěji uvažovaly o rozchodu (Ruppanner et al., 2018).

Zajímavá je i problematika přechodu do manželského stavu. Intuitivní předpoklad, že se nerovnost v neprospěch žen touto změnou ještě zvýrazní, potvrdilo nezávisle na sobě několik studií. Již citovaná Bird (1999) uvádí, že pohlavní rozdíly byly u sezdáných párů výrazně větší než u párů nesezdáných. To potvrdila i data z Austrálie. Tamější badatelé porovnávali množství času, které vybrané ženy trávily domácími pracemi v době, kdy byly single, v době, kdy bydlely se svým partnerem, a v době, kdy vstoupily do manželství. Vyšlo jim, že status vdané ženy s sebou nese podstatně větší zátěž než „pouhé“ partnerství (Haynes et al., 2015). Zkušenost manželského a rodinného poradce tyto výsledky potvrzuje. Často lze vidět takřka v přímém přenosu, jakou sílu mají tradiční symboly, v tomto případě symbol manželství. A jaká očekávání se s ním – nutno dodat, že na obou stranách – pojí. Pro řadu mužů teprve tímto aktem začíná opravdový rodinný život, jehož „přirozenou“ součástí je pro ně péče ženy o rodinný krb.

A je to právě očekávání a individuální vnímání a prožívání, které svým dopadem na vztah daleko převyšují objektivní rozdělení povinností. Přímě tento rozdíl, tedy rozdíl mezi skutečným rozdělením péče o domácnost a mezi vnímáním spravedlivosti tohoto rozdělení, si vzala za cíl prozkoumat rozsáhlá studie pracující s daty z 22 zemí. Z výsledků vyplynulo, že u obyvatel států, které ve vztahu k pohlavním rolím zastávají pokrokovější politiku, se skutečná nerovnost mnohem silněji odráží v jejich vnímání – a to jak u mužů, tak u žen (Öun, 2013). Odtud pramení v úvodu zmíněné riziko spojené s proměnou pohlavních rolí. Na celospolečenské úrovni není již možné pouze následovat tradiční vzory. Je potřeba vždy znovu vyjednat povinnosti partnerů.

Určitý návod pro muže, jakou cestou se v tomto procesu ubírat, nabízejí Blair & Johnson (1992), kteří se pokusili identifikovat stěžejní faktory, které určují, zda bude žena vnímat rozdělení domácích povinností jako férové. Došli k tomu, že se jedná především o mužovu participaci na takzvané „ženské práci“, tedy de facto veškeré péči o domácnost vyjma řešení technických problémů a nakupování, a o docenění významu práce, kterou žena v domácnosti odvede. Výzkum je sice staršího data, ale domnívám se, že jeho výsledky lze aplikovat i v současné české společnosti. Až příliš často jsem byl v poradně svědkem toho, jak muži diskvalifikují práci, kterou ženy vykonávají v domácnosti, především v období mateřské a rodičovské dovolené. A ačkoli jsem se od počátku svého poradenského působení snažil tyto muže od jejich hodnocení přímo či nepřímo odvést, neboť mi bylo racionálně jasné, že se v případě rodičovské jedná o velice citlivé období naplněné enormní psychickou i fyzickou zátěží, až čas, který jsem sám na rodičovské strávil, dodal tomuto pohledu emocionální a prožitkový obsah.

Poslední výzkum, který zmíním, víceméně potvrdil předchozí zjištění. Realizován byl ve Švédsku, Holandsku a Maďarsku a dospěl k tomu, že z hlediska vnímání férovosti má pro ženy mnohem větší význam čas, který domácím pracím věnuje jejich partner než čas, který jejich prováděním stráví ony samy. Výzkumníci také zjistili, že ženy oceňují především ty muže, kteří alespoň občas dokážou věnovat svůj čas tradičně ženským činnostem (Ruppner, 2008). Z poradenského hlediska se mi zde vybavili muži, kteří velmi lpí na tradičním rozdělení mužských a ženských prací, aniž by si všimli, že jejich žena chodí každý den do práce.

Závěr

Po přečtení přehledu výzkumů na toto téma by se mohlo zdát, že domácí práce v současné době žádný problém nepředstavují. Že problémem bylo tradiční rozdělení povinností a že dnešní rovnostářský přístup vede ke všeobecné spokojenosti. Při bližším pohledu se však optimismus vytrácí. Ano, lze jistě souhlasit s tím, že v párech, kde jsou domácí práce spravedlivě rozděleny, se ženám žije lépe, což se zpětně může odrazit i na partnerské spokojenosti mužů. U většiny párů ale péče o domácnost spravedlivě rozdělena není a prakticky všechny studie se shodují na tom, že tento fakt představuje potenciální ohrožení vztahu. Tento problém je navíc nejsilnější v pokrokových společnostech, kde lidé na nerovnost reagují nejcitlivěji (viz Öun, 2013).

Z charakteru mé profese samozřejmě vyplývá, že vzorek, se kterým má zkušenost pracuje, je značně nereprezentativní, neboť obsahuje páry s větším či menším množstvím vztahových

problémů. S ohledem na domácí práce lze u nich proto předpokládat spíše výskyt modelu nefunkčního než funkčního. Jsem ale přesvědčen, že existuje minimálně jeden faktor, který činí z oblasti dělby domácí práce v Česku problém obecný, nikoli pouze poradenský.

Zcela souhlasím s Carlsonem et al. (2018), že velice významnou roli hraje porovnávání se s druhými lidmi. Dodal bych však k tomu, že velmi významné je i porovnávání se s předchozí generací, tedy konkrétně s tím, jak to měli naši rodiče. Dohromady bych tyto jevy pojmenoval jako kulturní faktory. A právě transgenerační aspekt se v Česku často ukazuje jako problematický. Dnešní čtyřicátníci minimálně část svého dětství prožili za minulého režimu, kdy panovala v rozdělení rolí poměrně atypická situace. Komunistický režim se z hlediska zapojení žen do pracovního procesu projevoval neobyčejně progresivně, v otázce rodinného života byl ale minimálně v době normalizace značně konzervativní. Výsledkem byl stav, kdy ženy sice chodily do práce (často na plný úvazek), ale přes to na ně padal plný díl zodpovědnosti za domácnost a rodinný život. Dle vyprávění pamětníků panoval u západních žen, které navštívily Československo, v lepším případě údiv nad tím, jak to mohou české ženy zvládat (slyšel jsem i označení „superženy“), v horším pohoršení nad takovým rodinným uspořádáním. No a vzhledem k tomu, že tyto superženy měly syny, čelí dnešní partnerky/manželky poukazující na nepoměr v množství povinností síle příkladu svých tchyní.

Pokud jde o v úvodu položenou otázku, zda jsou domácí práce „věcí o sobě“, nebo zda se jedná jen o vnějškový projev nějaké hlubší podstaty, pak odborná literatura svědčí spíše pro první variantu. Domácí práce jsou reálným vztahovým problémem, který trápí celou řadu lidí, a vnímání spravedlnosti v této oblasti má významný vliv na spokojenost ve vztahu.

Literatura

- Aassve, A., Fuochi, G., Mencarini, L., & Mendola, D. (2015). What is your couple type? Gender ideology, housework sharing, and babies. *Demographic Research*, 32, 835–858. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2015.32.30>
- Bird, C. E. (1999). Gender, Household Labor, and Psychological Distress: The Impact of the Amount and Division of Housework. *Journal of Health and Social Behavior*, 40(1), 32–45. <https://doi.org/10.2307/2676377>
- Blair, S. L., & Johnson, M. P. (1992). Wives' Perceptions of the Fairness of the Division of Household Labor: The Intersection of Housework and Ideology. *Journal of Marriage and the Family*, 54(3), 570–581. <https://doi.org/10.2307/353243>
- Carlson, D. L., & Lynch, J. L. (2013). Housework: Cause and consequence of gender ideology? *Social Science Research*, 42(6), 1505–1518. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2013.07.003>
- Carlson, D. L., Miller, A. J., & Sassler, S. (2018). Stalled for Whom? Change in the Division of Particular Housework Tasks and Their Consequences for Middle- to Low-Income Couples. *Socius: Sociological Research for a Dynamic World*, 4, 1–17. <https://doi.org/10.1177/2378023118765867>
- Carriero, R., & Todesco, L. (2018). Housework division and gender ideology: When do attitudes really matter? *Demographic Research*, 39, 1039–1064. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2018.39.39>
- Frisco, M. L., & Williams, K. (2003). Perceived Housework Equity, Marital Happiness, and Divorce in Dual-Earner Households. *Journal of Family Issues*, 24(1), 51–73. <https://doi.org/10.1177/0192513X02238520>
- Gillespie, B. J., Peterson, G., & Lever, J. (2019). Gendered perceptions of fairness in housework and shared expenses: Implications for relationship satisfaction and sex frequency. *PLOS ONE*, 14(3). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0214204>
- Glass, J., & Fujimoto, T. (1994). Housework, Paid Work, and Depression Among Husbands and Wives. *Journal of Health and Social Behavior*, 35(2), 179–191. <https://doi.org/10.2307/2137364>

- Haynes, M., Baxter, J., Hewitt, B., & Western, M. (2015). Time on housework and selection into and out of relationships in Australia: A multiprocess, multilevel approach. *Longitudinal and Life Course Studies*, 6(3), 245–263.
<https://doi.org/10.14301/llcs.v6i3.303>
- Heisig, J. P. (2011). Who Does More Housework: Rich or Poor?: A Comparison of 33 Countries. *American Sociological Review*, 76(1), 74–99.
<https://doi.org/10.1177/0003122410396194>
- Nilsson, K. (2010). Housework and Family Formation—Exploring the Relationship Between Gender Division of Housework and Having Children. *The Open Demography Journal*, 3(1), 1–10. <https://doi.org/10.2174/1874918601003010001>
- Öun, I. (2013). Is it Fair to Share? Perceptions of Fairness in the Division of Housework Among Couples in 22 Countries. *Social Justice Research*, 26(4), 400–421.
<https://doi.org/10.1007/s11211-013-0195-x>
- Ruppanner, L. (2008). Fairness and Housework: A Cross-National Comparison. *Journal of Comparative Family Studies*, 39(4), 509–526. <https://doi.org/10.3138/jcfs.39.4.509>
- Ruppanner, L., Brandén, M., & Turunen, J. (2018). Does Unequal Housework Lead to Divorce? Evidence from Sweden. *Sociology*, 52(1), 75–94.
<https://doi.org/10.1177/0038038516674664>
- Thomas, J., Rowe, F., & Lin, E. S. (2022). Declining fertility in Taiwan: The deterring impact of housework imbalance. *Asian Population Studies*, 1–19.
<https://doi.org/10.1080/17441730.2022.2035555>